

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Loodus- ja reaalainete õpetamine põhikoolis õppekava

Krislin Sarap & Leanika Vattsar
TARTUMAA ÕPETAJATE KOGEMUSED ÕPILASTEPOOLSE KÜBERKIUSAMISEGA
NING SELLE TAGAJÄRJED ÕPETAJATE EMOTSIONAALSELE, FÜÜSILISELE JA
KÄITUMUSLIKULE HEAOLULE
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Karin Naruskov (PhD, haridusteadus)

Tartu 2022

Kokkuvõte

Tartumaa õpetajate kogemused õpilastepoolse küberkiusamisega ning selle tagajärjed õpetajate emotsionaalsele, füüsilisele ja käitumuslikule heaolule

Õpilaste ja õpetajate kokkupuude kübermaailmas muutub aina sagedasemaks. Suuresti aitas sellele kaasa ka Covid-19 viiruse levik ja distantsõpe. Alati ei pruugi õpetajate ja õpilaste suhtlus kübermaailmas olla heatahtlik ning esile on kerkinud küberkiusamise probleem. Bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada, millised on Tartumaa koolide õpetajate kogemused õpilastepoolse küberkiusamisega ning kuidas nad hindavad küberkiusamise kogemise kontekstis oma emotsionaalset, füüsilist ja käitumuslikku heaolu. Uuringus osales 166 Tartumaa õpetajat. Andmed koguti veebipõhise küsimustikuga ning andmed analüüsiti kvantitatiivsete uurimismeetoditega. Tulemustest selgus, et 30% õpetajatest on kogenud õpilastepoolset küberkiusamist. Kõige enam kogeti häirivat helistamist ning küberkiusamist suhtlusvõrgustike (näiteks Facebook, Instagram) keskkonnas. Emotsioonidest kogesid õpetajad tihti ärevust, ebakindlust ja kurbust ning füüsilise ja käitumusliku tagajärjena unehäireid ja peavalu.

Võtmesõnad: küberkiusamine, õpetajad, õpilased

Abstract

The experiences of Tartu County teachers with cyberbullying by students and its consequences on teachers' emotional, physical and behavioural well-being

Teachers' and students' contact in the cyberworld is becoming more frequent. A major contributor to this was the spread of Covid-19 and distance learning. Communication between teachers and students in the cyber world may not always be benevolent and the problem of cyberbullying has arisen. The aim of the bachelor's thesis is to find out what have been the experiences of cyberbullying among Tartu County teachers and how, in that context, they assess their emotional, physical, and behavioural well-being. 166 teachers from Tartu County participated in the survey. Data were collected using a web-based questionnaire and analysed using quantitative research methods. The results show that 30% of teachers have experienced cyberbullying by students. Disturbing calling and bullying through social media (for example, Facebook and Instagram) were experienced most often. Emotionally, teachers

often experienced anxiety, insecurity, and sadness, and physically and behaviourally, disturbed sleeping and headaches.

Keywords: cyberbullying, teachers, students

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline ülevaade	6
1.1 Kiisamise ja küberkiisamise definitsioon ning kriteeriumid	6
1.2 Õpetajate küberkiisamise levimus	9
1.3 Küberkiisamise liigid ja õpetajate küberkiisamine nende liikide kontekstis	9
1.4 Küberkiisamise keskkonnad ja õpetajate küberkiisamine nende keskkondade kontekstis	11
1.5 Küberkiisamine ja õpetajate emotsionaalne, füüsiline ja käitumuslik heaolu	13
2. Metoodika	15
2.1 Valim	15
2.2 Andmekogumine	16
2.3 Andmeanalüüs	17
3. Tulemused	18
4. Arutelu	25
Tänuõnad	28
Autorsuse kinnitus	28
Kasutatud kirjandus	30
Lisad	34
Lisa 1. Küsimustik	

Sissejuhatus

Kiusamist on läbi aegade uuritud nii erinevates institutsioonides (nt kool, töökoht, vangla) kui ka erinevate suhete tasanditel (nt õpetaja kiusamine õpilaste poolt, õpilaste kiusamine õpetaja poolt) (Kõiv, 2006). Interneti ja arvutite laialdane kasutamine on endaga kaasa toonud kübermaailmas toimuva kiusamise ehk küberkiusamise.

Nii Eestis kui ka mujal maailmas on küberkiusamise kontekstis enamasti uuritud õpilaste vahel toimuvat küberkiusamist (nt Cagirkan & Bilek, 2021; Dehue *et al.*, 2008; Palladino *et al.*, 2017; Naruskov, 2009), kuid selle kõrval esineb koolis ka õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamist (Jürisaar, 2019; Kopecký & Szotkowski, 2017; Paal, 2014; Sheikh, *et al.*, 2020). Õpetajate küberkiusamine on varasemates uurimustes saanud tunduvalt vähem tähelepanu ning see vajaks seniste uurimistulemuste põhjal mitme autori arvates rohkem uurimist (Jürisaar, 2019; Kyriacou & Zuin, 2016). Õpetajate küberkiusamise teema on lähiaastatel muutunud aktuaalsemaks, kuna seoses Covid-19 viiruse leviku ning distantsõppe kontekstis on suurenenud aeg, mil õpilased ja õpetajad kübermaailmas kokku puutuvad ning tihenend kübermaailma kontaktid võivad kaasa tuua ka rohkem õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamist (Sheikh *et al.*, 2020).

Ühiskonnas pööratakse järjest enam tähelepanu õpetajate vaimsele ja füüsilisele tervisele, näiteks rõhutatakse teema olulisust õpetajate kutsestandardis (Kutsekoda, 2020). Õpetajate vastu suunatud küberkiusamise teema vajab uurimist just seetõttu, et õpilastepoolsel küberkiusamisel võivad olla tagajärjed õpetajate vaimsele, füüsilisele ja käitumuslikule heaolule (Kopecký & Szotkowski, 2017; UMG Institut, 2007). Õpetaja halb vaimne ja füüsiline tervis võib takistada töösse panustamist ning mõjutada seeläbi kogu koolipere ja laiemalt haridussüsteemi (Jürisaar, 2019). Ka Eestis õpetajate seas läbi viidud kvalitatiivne uurimus näitas, et küberkiusamisel on tagajärjed õpetaja tööle, eraelule ja sotsiaalmeedia kasutusele (Jürisaar, 2019). Varasemalt on teemat uuritud kvalitatiivselt (Jürisaar, 2019) ning kvantitatiivselt Covid-19 eelsel perioodil (nt Paal, 2014). Selleks, et saada ülevaade küberkiusamise probleemi mastaapsusest, soovib Jürisaar (2019) õpetajate küberkiusamist uurida kvantitatiivselt ning seda ka bakalaureusetöös tehakse.

Jürisaare (2019) uurimusest selgus, et küberkiusamise ohvriks langenud õpetajad ootavad küberkiusamise korral muuhulgas ka kooli toetust ja mõistmist ning see mängib nende toimetulekul, muuhulgas näiteks kooli tööle jäämisel, väga olulist rolli. Selleks, et kool (juhtkond ja koolis töötavad tugispetsialistid) ning ka väljaspool kooli õpetajatele tuge pakkuvad spetsialistid saaksid õpetajatele eesmärgipärast toetust ja abi pakkuda, on vaja

õpetajate küberkiusamise kogemusi mitmekülgsest uurida, et nende kogemusi mõista (Paal, 2014). Seega võib uurimistulemustest kasu olla koolipõhiste juhiste, programmide või reeglistike väljatöötamisel, mida veebikonstaabel Maarja Punak nägi Jürisaare (2019) töös meetmetena tegelemaks õpetajate vastu suunatud küberkiusamise probleemiga. Tulemustest võib kasu olla ka õpetajakoolituse põhiõppe ja täiendkoolitusprogrammide planeerimisel (nt õpetajate digipädevuste kontekstis).

Töö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilises osas tuuakse välja kiusamise ja küberkiusamise mõisted, antakse ülevaade küberkiusamise levimusest, küberkiusamise liikidest ning keskkondadest, kus õpilastepoolne õpetajate vastu suunatud küberkiusamine toimub. Lisaks antakse ülevaade uurimustest, kus on käsitletud õpetajate küberkiusamise kogemusi nende füüsilise, emotsionaalse ja käitumusliku heaoluga seoses. Empiiriline osa koosneb meetodikast, kus kirjeldatakse valimit, andmekogumist ning analüüsikatte andmeid. Samuti esitatakse uurimistöö tulemused ja arutelu.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1 Kiusamise ja küberkiusamise definitsioon ning kriteeriumid

Küberkiusamise defineerimisel lähtutakse sageli Dan Olweuse (1999) tavakiusamise definitsioonist. Dan Olweus (1999) on defineerinud kiusamist, kui korduvat agressiivset käitumist teis(t)e inimes(t)e vastu, kus ohver on kiusajast millegi poolest nõrgem. Selles definitsioonist saab välja tuua kiusamise kolm tunnusjoont ehk kriteeriumi:

- 1) korduvus - ohvri vastu suunatud rünnakud on korduvad, need toimuvad pikema perioodi vältel;
- 2) tahtlikkus - agressiivne rünnak ohvri vastu, millega tekitatakse sihilikult ohvrile vaimselt või füüsiliselt kahju;
- 3) tasakaalutus võimusuhetes - ohvri ja kiusaja vahel on vaimne ja/või füüsiline tasakaalutus võimusuhetes, seega ei saa kiusamiseks nimetada konflikti kahe füüsiliselt ja vaimselt võrdse osapoole vahel.

Küberkiusamist defineerides rõhutatakse kõiki või osasid Olweuse (1999) poolt välja toodud tavakiusamise tunnusjooni (Corcoran, 2015; Hinduja & Patchin, 2008; Peter & Peterman, 2018, Smith *et al.*, 2008). Näiteks toovad Hinduja ja Patchin (2008) välja, et küberkiusamise puhul on oluline tähelepanu pöörata tahtlikkusele, korduvusele ja kahju tekitamisele lisades nendele elektroonilise keskkonna. Kõige rohkem kasutatakse kirjanduses

ja erinevates uurimustes (Jürisaar, 2019; Kopecký & Szotkowski, 2017; Peter & Peterman, 2018) Smith jt (2008) definitsiooni, mille kohaselt nimetatakse küberkiusamiseks käitumist, mille eesmärk on ohvrit korduvalt ja tahtlikult agressiivse rünnakuga kahjustada elektroonilisi suhtlusvahendeid kasutades ning seejuures on ohvril end raske rünnakute eest kaitsta. Smith jt (2008) definitsioon sisaldab kõiki Olweuse (1999) poolt välja toodud tavakiusamise tunnusoone. Peter ja Peterman (2018) analüüsisid oma uurimuses 24 küberkiusamise definitsiooni ning töid nende põhjal välja viis tunnusoont, mis sisaldasid kõigis analüüsitud definitsioonides: info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatega (IKT) kasutamine, korduvus, tahtlikkus, kahju tekitamine, üks sihtmärk. Nendest tunnusoontest lähtuvalt sõnastasid nad küberkiusamise definitsiooni, mille järgi on küberkiusamine info- ja kommunikatsioonitehnoloogiaga kasutamine eesmärgiga sihtmärki korduvalt ja tahtlikult kahjustada, ahistada, haiget teha ja teda häbistada. Selles definitsioonis ei kajastu otseselt tasakaalutus võimuhetes. Mõned uurijad arvavad, et tasakaalutus võimuhetes ei peaks sisalduma küberkiusamise definitsioonis, kuna kübermaailmas võib tasakaalutust võimuhetes tekitada erinevad IKT teadmised, arvutialased oskused, anonüümsus ning neid aspekte on kübermaailmas raske selgepiirilisel määral mõõta (Hinduja & Patchin, 2015).

Korduvust peetakse küberkiusamise määratlemisel oluliseks tunnuseks, kuna eristab nalja tegemist tahtlikust rünnakust (Naruskov *et al.*, 2012; Nocentini *et al.*, 2010). Mõned uurijad on leidnud, et tavakiusamise kriteeriumitel võib kübermaailmas olla teine tähendus kui tavamaailmas (Peter & Peterman, 2018; Rao *et al.*, 2018). Kübermaailmas tähendab korduvus seda, et saadetakse ohvrile pikemat aega vaenulikke või agressiivseid sõnumeid, millega soovitakse teisele isikule põhjustada ebamugavust (Kowalski *et al.*, 2008; Tokunaga, 2010). Võrreldes tavamaailmaga on kübermaailmas korduvuse kriteeriumil spetsiifiline see, et postitus on pidevalt kättesaadav ja levitav (Rao *et al.*, 2018). Seega on võimalik internetis postitada informatsiooni isiku või inimeste rühma vastu korduvalt ning seda postitust võib olla korduvalt edastatud teistele isikutele, mis tähendab, et postitus võib olla kättesaadav veel mitmeid aastaid (Kowalski *et al.*, 2008; Peter & Peterman, 2018; Selkie *et al.*, 2016).

Küberkiusamise kriteeriumiteks on veel ka tahtlikkus ja tasakaalutus võimuhetes, mida osa uurijad peavad küberkiusamise määratlemisel kõige olulisemaks (Palladino *et al.*, 2017). Nocentini jt (2010) on nentunud, et ükski tegevus kübermaailmas pole ettekavatsemata, kui mingi tegevus või olukord teatud aja jooksul kordub. Tahe kedagi küberkiusata võib olla tingitud sellest, et küberkiusaja ise tegelikult kardab langeda küberkiusamise ohvriks (Tanrikulu & Erdur-Baker, 2021). Küberkiusajad võivad tunda, et teised inimesed on nendest tugevamad nii füüsiliselt kui ka verbaalselt, ning et ise mitte

küberkiusamise ohvriks langeda, siis tuleks kahjustada esmalt teist inimest (Tanrikulu & Erdur-Baker, 2021). Digimaailmas on küberkiusaja töövahendid võrreldes tavakeskkonnas kiusaja omadega erinevad, küberkiusajal on internet ja sõnavabadus, mille abil tekib võimude tasakaalutus väliste vahendite abil (Moreno *et al.*, 2018). Näiteks võivad soodustada võimude tasakaalutuse teket anonüümsus, küberkiusaja sotsiaalne staatus, veebitoetajate arv jne.

Mõned uurijad arvavad, et küberkiusamisel on lisaks Olweuse kiusamise kriteeriumitele oma spetsiifilised tunnusjooned tuues välja peamiselt avalikkuse ja anonüümsuse (Menesini & Nocentini, 2009; Mladenovic *et al.*, 2021; Slonje & Smith, 2008). Avalikkus tähendab seda, et küberkiusamise käigus toimunud kirjavahetus, tehtud fotod või videod võidakse edastada suuremale grupile inimestele (Mladenovic *et al.*, 2021; Nocentini *et al.*, 2010). Seega võib küberkiusamine toimuda laiaulatusliku publiku ees (Macaulay *et al.*, 2021) ning sellel on palju tunnistajaid ja kõrvalseisjaid. See tugevdab küberkiusamise negatiivset mõju ohvrile, kuna levima läinud postitus tekitab ohvris hirmu, sest ei teata, kui palju inimesi on näinud postitatud informatsiooni, näiteks pilte ja videoid (Macaulay *et al.*, 2021; Slonje & Smith, 2008) ning nende levitamist on kübermaailmas raske takistada ja kontrolli alla saada (Macaulay *et al.*, 2021).

Küberkiusamise spetsiifilise kriteeriumitena on välja toodud ka anonüümsus (Menesini & Nocentini, 2009; Mladenovic *et al.*, 2021; Slonje & Smith, 2008; Watts *et al.*, 2017), mis tuleneb eelkõige sellest, et küberkiusaja ei puutu näost näkku küberkiusatavaga kokku, mis annab võrreldes tavakiusamisega selle, et küberkiusaja on vähem teadlik oma tegevuse tagajärgedest jäädes ise mõnikord ka anonüümseks ehk ohver ei tea, kes teda küberkiusab (Mladenovic *et al.*, 2021; Slonje & Smith, 2008). Anonüümsus annab küberkiusajale võimu- ja kontrollitunde ning küberkiusaja võib ohvriks valida ükskõik kelle, et põhjustada talle ebamugavust näiteks valeidentiteedi kasutades (Watts *et al.*, 2017). Seega võivad paljud küberkiusajad oma meelt lahutada interneti avarustes, teadmata ise oma tegevuse tagajärgi ehk ohvrite kannatusi, kuna küberkiusajatena on nad anonüümsed ning ei saa oma tekitatud kahju otseselt jälgida (Tanrikulu & Erdur-Baker, 2021). Seega loob tehnoloogia võimaluse isikut küberrünnata ööpäevaringselt igal ajal ja igas kohas ning jäädes seejuures anonüümseks (Mladenovic *et al.*, 2021; Slonje & Smith, 2008).

Seega on küberkiusamisel oma tunnusjooned, mida iseloomustab spetsiifiline küberkeskkond. Peter ja Petermani (2018) sõnul on küberkiusamise uurimisel ja mõõtmisel väga oluline neile tunnusjoontele tähelepanu pöörata, kuna ühe või mitme kriteeriumi ignoreerimisel võib mõõdetav nähtus olla erinev esialgselt kavandatust (näiteks mõõdetakse küberkiusamise asemel küberagressiooni) ning mõõtmistulemused ebatäpsed.

1.2 Õpetajate küberkiusamise levimus

Õpetajate küberkiusamist on uuritud näiteks Saksamaal (UMG Institut, 2007), USA-s (McMahon *et al.*, 2011), Indias (Sheikh *et al.*, 2020), Tšehhis (Kopecký & Szotkowski, 2016) ning ka Eestis (Jürisaar, 2019; Paal, 2014). Eestis viis kvantitatiivse uuringu läbi Paal (2014) õpetajate küberkiusamise leviku kohta Tartumaa ja Viljandimaa õpetajate hinnangul, milles uuriti ka küberkiusamise levikut. Paali uuringus selgus, et 22% uuritavatest õpetajatest koges küberkiusamist, kus loeti küberkiusamise ohvriks ka õpetajad, keda on ühel korral küberkiusatud. Varasemalt on ka Jürisaar ja Siibak (2020) uurinud õpetajate küberkiusamist kvalitatiivselt ning toonud välja 14 üldhariduskooli õpetaja (12 naist, 2 meest) lood õpilastepoolse küberkiusamisega, kellest viis õpetajat olid kogunud korduvat küberkiusamist. Tšehhis kvantitatiivselt läbi viidud uuringus (Kopecký & Szotkowski, 2017) osales 5136 vastajat, kelle seas oli nii algklasside õpetajaid, keskkooli õpetajaid, ülikooli õppejõude kui ka lasteaiaõpetajaid. Sellest uuringust selgus, et 21,7% vastanud õpetajatest oli kogunud mingil viisil küberkiusamist. Eelnevalt kirjeldatud Kopecký ja Szotkowski (2017) ning Paali (2014) uuringutes ei käsitletud ainult õpilastepoolset õpetajate vastu suunatud küberkiusamist, vaid õpetajate küberkiusamisel võisid osaleda ka lapsevanem, kolleegid jne.

1.3 Küberkiusamise liigid ja õpetajate küberkiusamine nende liikide kontekstis

Küberkiusamise liikide puhul on kõige tuntum ja viidatum Willardi (2007) käsitlus, millest on ülevaade esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Willardi (2007) käsitus küberkiusamise liikidest

Liik	Tähendus
online-is ahistamine (<i>online harassment</i>)	ebameeldivate sõnumite saatmine
küberjälgimine (<i>cyberstalking</i>)	ebameeldivate sõnumite saatmine ja ohvri jälgimine kasutades informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiat
halvustamine (<i>denigration</i>)	veebikeskkonnas kuulujuttude levitamine eesmärgiga kahjustada kellegi mainet või suhteid
sõimamine (<i>flaming</i>)	vaenulik ja solvav suhtlus internetikasutajate vahel
jäljendamine (<i>impersonation</i>)	veebikeskkonnas kellegi teise nime alt mingi materjali postitamine või jagamine, eesmärgiga halvustada kolmandat isikut
reetmine (<i>outing</i>)	privaatse või häbistava sisuga teabe levitamine (fotode postitamine sotsiaalmeediasse, nende saatmine teistele mobiiltelefonile või meilile jne), mille eesmärgiks on valitud isikut häbistada või alandada
saladuste levitamine (<i>trickery</i>)	informatsiooni kogumine ebaausate võtete kaudu, et saata kolmandatele isikutele isiklikku informatsiooni ohvrilt veebi teel
tõrjumine (<i>exclusion</i>)	sihilik inimese ignoreerimine interneti grupis või grupist väljajätmine

Willardi (2007) liigitust on mitmete uurijate poolt täiendatud (nt Kopecký & Szotkowski, 2017; Nocentini *et al.*, 2010). Nocentini jt (2010) lähtusid Willardile (2007) tuginedes oma liigituse loomisel rünnaku iseloomust ning eristasid küberkiusamise puhul järgmised liigid: kirjalik-verbaalne küberkiusamine, visuaalne küberkiusamine, privaatsuse rikkumine, ignoreerimine. Sullivan (2011) pakkunud välja veel kaks küberkiusamise liiki. Nendest esimene on libakonto tegemine (*Creating fake profiles*), kus levitatakse vale ja pahatahtliku informatsiooni kellegi häbistamiseks või alandamiseks erinevate veebisaitide ja blogide loomise teel. Teisena toob Sullivan (2011) välja kritiseerimise (*Dissing*), mis kujutab endast mainet kahjustavate piltide või väärade informatsiooni saatmist kolmandatele osapooltele.

Kopecký ja Szotkowsk (2017) viitavad spetsiifiliselt just õpetajate vastu suunatud küberkiusamise liikidele. Kopecký ja Szotkowsk (2017) täpsustavad, et ka nende käsitus tugineb osaliselt Willardi (2007) küberkiusamise liikidele ning liigitus loodi enam kui 500 õpetajate vastu suunatud küberrünnaku juhtumi analüüsi põhjal Tšehhis asuva Palacky

ülikooli eestvedamisel. Kopecký ja Szotkowski (2017) järgi saab eristada seitse õpetajate vastu suunatud küberkiusamise liiki:

- 1) küberpeibutamine (cyberbaiting) ehk õpetaja provotseerimine ning nutiseadme abil tema reaktsiooni filmimine ning selle salvestuse avalik jagamine;
- 2) õpetaja kohta alandava materjali (nt fotod, videod) jagamine, mis on enamasti koolis või väljaspool kooli tehtud ning nende hilisem kommenteerimine;
- 3) õpetajast võltsitud ja alandava sisuga kodulehe loomine;
- 4) õpetajast alandavate võltsprofiilide loomine (näiteks suhtlusportaalides);
- 5) õpetajate ähvardamine ja hirmutamine veebikeskkonnas;
- 6) õpetajatelt millegi väljapressimine kasutades elektroonilisi vahendeid;
- 7) õpetajate veebikontodele sissemurdmine, millega tihti kaasneb identiteedivargus.

Bakalaureusetöös on aluseks võetud Kopecký ja Szotkowski (2017) liigitus.

Küberkiusamise liike on uuritud õpetajate kontekstis nii Eestis (Jürisaar, 2019; Paal, 2014) kui ka välismaal (Kopecký & Szotkowski, 2017). Jürisaare (2019) kvalitatiivsest uurimusest selgus, et Eesti õpetajad on küberkiusamisel kogunud visuaalset manipulatsiooni (pildistamine, meemide tegemine jne), sotsiaalmeedias tagarääkimist, saanud solvavaid ja alandavaid kirju veebis, õpetajate sotsiaalmeedia kontosid on pidevalt jälgitud ning on loodud nende profiiliga libakontosid. Tartumaa ja Viljandimaa üldhariduskoolide õpetajate seas läbi viidud kvantitatiivsest uurimusest selgus, et õpetajate hinnangul kasutati küberkiusamise liigina kõige enam sõimamist (58%), kuulujuttude levitamist (25%) ja ähvardamist (25%) (Paal, 2014). Kopecký ja Szotkowski (2017) uuringust selgus, et Tšehhi õpetajad olid kogunud kübermaailmas kõige rohkem verbaalseid rünnakuid (28,77%), ähvardamist ja/või hirmutamist (25,94%), libakontode tegemist (1,76%), identiteedivargust (3,01%).

1.4 Küberkiusamise keskkonnad ja õpetajate küberkiusamine nende keskkondade kontekstis

Küberkiusamiseks kasutatavad keskkonnad on pidevas muutumises ning nendest ammendava ülevaate andmine on keeruline. Küberkiusamise keskkondi ja vahendeid on uuritud peamiselt õpilaste vahel toimuva küberkiusamise kontekstis (nt DePaolis & Williford, 2015; Slonje & Smith, 2008), vähem on uuritud õpetajate vastu suunatud õpilastepoolset küberkiusamist (nt Kopecký & Szotkowski, 2017; Jürisaar, 2019; Paal, 2014).

Paljude inimeste seas on populaarsust kogunud erinevad kiirsõnumite saatmiseks loodud keskkonnad, näiteks Facebook Messenger, Snapchat, WhatsUp jms (Dhir *et al.*,

2020), mis loovad võimaluse suhtlemiseks reaalses maailmas asukohast või kellaajast (Sullivan, 2011). Reaalses maailmas suhtlemine annab võimaluse ka küberkiusamise teostamiseks, näiteks on paljud ülikooli õppejõud märganud, et neist on tehtud pilte ning edastatud teistele isikutele, mis viitab sellele, et kiirsõnumite saatmine annab võimaluse küberkiusata ajaliselt hiljem (Kowalski *et al.*, 2008). Saksamaal õpetajate seas läbi viidud uuringus (UMG Institut, 2007) selgus, et enamasti kasutatakse küberkiusamise teostamiseks kiirsõnumeid. USA-s läbiviidud uuringust selgus, et 28% küberkiusatud õpetajatest olid küberkiusamist kogunud tekstisõnumite teel (Lipsett, 2009).

Elektronposti kasutatakse sageli suhtlemiseks, mistõttu on ka see üks levinumaid küberkiusamise keskkondi ning seda peamiselt kahel põhjusel — esiteks ühelt ja samalt elektronposti aadressilt on võimalik saata e-maile tuhandetele inimestele ja teiseks on elektronposti aadresse lihtne luua, mistõttu ei ole kindlust, et isik, kellelt e-mail tuli, selle ka tegelikult saatis (Kowalski *et al.*, 2008). Sullivan (2011) täpsustab, et peamiselt saadetakse elektronposti teel ähvardavaid sõnumeid, kuulujutte, valesid ja ebameeldivaid pilte. Kanadas läbi viidud uuringus selgus, et 12% õppejõududest kogesid üliõpilastepoolset küberkiusamist ning nendest ohvritest omakorda 86% koges küberkiusamist just elektronposti vahendusel (Cassidy *et al.*, 2014). USA-s läbiviidud uuringust selgus, et küberkiusamist kogunud õpetajatest 63% oli saanud soovimatuid e-kirju (Lipsett, 2009).

Algselt olid suhtlusvõrgustikud (nt Facebook) loodud selleks, et oma elu jagada ning sõpru leida, kuid nüüd toimub nendes keskkondades ka küberkiusamine (Kowalski *et al.*, 2008). Seoses sellega, et suhtlusvõrgustike lehekülgedel saavad kasutajad postitada erineva sisuga informatsiooni (k.a kellegi teise nime alt), siis annab see võimaluse teisi isikuid alandada ning töödeldud pilte levitada kellegi naeruvääristamise eesmärgil (Sullivan, 2011). Lisaks on võimalik suhtlusvõrgustike lehekülgedel (nt Facebook, Instagram) avada uus avalik lehekülg ning sinna postitada erinevat sisu, näiteks on Facebookis avatud erinevate koolide nimelisi lehekülgi ning selle kaudu on levitatud valeinfot ja muid ebasobivaid fotosid/kommentaare (Wong *et al.*, 2019). Tšehhi õpetajate seas läbi viidud uuringus selgus, et õpetajaid kiusatakse kõige enam suhtlusvõrgustikus Facebook, 40% õpetajatest vastas, et on kogunud küberkiusamist Facebooki keskkonnas (Kopecký & Szotkowski, 2017). USA-s läbiviidud uuringust selgus, et 26% õpetajatest, kes oli küberkiusamist kogunud postitati solvavaid kirju suhtlusportaalidesse (Lipsett, 2009).

Küberkiusamine toimub ka videokeskondades. Tänapäeval on eriti populaarsed kaks videokeskonda – Youtube ja Tiktok. Mõlemas keskkonnas on võimalik postitada erinevaid videosid (õppevideod, reisivideod jms) ning jagada neid miljonite inimestega (Kyriacou &

Zuin, 2016; Shutsko, 2020), samas loovad need keskkonnad võimaluse ka küberkiusamiseks. Küberkiusamise takistamiseks luuakse üha enam erinevaid programme, mille eesmärk on tuvastada ebasobiv sisu ning seejärel sisu eemaldada, näiteks Reynolds ja Kontostathis (2011) katsetatud programm suudab Youtube-is tuvastada ebasobiva sisu 78,5% tõenäosusega. Veebikeskkonnas Tiktok, mis on populaarsust kogunud aastast 2016, on avastatud nii küberkiusamist kui ka viha õhutamist, seetõttu on Tiktoki keskkond keelustanud ebatsensuursed sõnad, kuid sellegipoolest leitakse viise kuidas neid sõnu levitada, näiteks osa tähtede asemel kasutatakse tärne jms (Weimann & Masri, 2020).

Küberkiusamiseks kasutatakse ka blogisid, kuna blogimine annab võimaluse koostada internetis lehekülg, kus avaldada valitud arvamust ning kutsuda teisi endaga kaasa rääkima, mida kasutatakse eriti põhjusel, et blogi on lihtne luua ning omanikku raske kindlaks teha (Sullivan, 2011). Kanadas läbiviidud uuringus selgus, et 57% õpetajate vastu, kes kogesid õpilastepoolset küberkiusamist, kasutati erinevaid blogisid ja foorumeid (Cassidy *et al.*, 2014). Tšehhis Kopecký ja Szotkowski (2017) läbiviidud uuringus selgus, et õpetajad kogesid ka helistamise teel tülitamist (25,94%), fotode, videote ja helisalvestiste levitamist (15,03%), verbaalseid rünnakuid interneti/mobiiltelefoni teel (28,77%) ja valeprofili loomist (1,76%). Ka Eestis läbiviidud uuringus, selgus, et Tartumaa ja Viljandimaa õpetajate seas 58% vastanutest koges kõige enam küberkiusamist telefonikõnede teel (Paal, 2014).

1.5 Küberkiusamine ja õpetajate emotsionaalne, füüsiline ja käitumuslik heaolu

Küberkiusamisega võivad kaasneda mõjud õpetaja emotsionaalsele, füüsilisele ja käitumuslikule heaolule (Kopecký & Szotkowski, 2017). Erinevates riikides on läbi viidud uuringuid õpetajate seas (Kopecký & Szotkowski, 2017; McMahon *et al.*, 2014; Sheikh *et al.*, 2020; UMG Institut, 2007), et selgitada välja, millised tagajärjed on pärast küberkiusamise kogemist. Seda on oluline erinevatest dimensioonidest vaadelda, kuna küberkiusamine on enamikele ohvritele psühholoogiline koorem, millega võivad kaasneda tõsised tagajärjed (UMG Institut, 2007). Samas ei pruugi küberkiusamise juhtumid olla alati paljude jaoks pahatahlikud ning kurnavate tagajärgedega, kuna osa õpetajatest võib tajuda küberkiusamist hoopis naljana (Jürisaar, 2019) ning mingeid tugevaid mõjusid nende füüsilisele, emotsionaalsele ja käitumuslikule heaolule ei ilmne (UMG Institut, 2007).

Küberkiusamisega võivad ohvril kaasneda käitumuslikud ja füüsilised tagajärjed. Cassidy jt (2014) uuringus selgus, et kogetud küberkiusamine mõjutas õpetajate seas kõige enam suhteid töökaaslaste ja õpilastega (85%), samas toodi välja ka tööga kaasnevaid

probleeme (69%), milleks olid näiteks keskendumishäired. Õpetajad muutusid pärast küberkiusamise kogemist ettevaatlikuks ja valvsaks selle osas, mida nad klassi ees räägivad või kus liiguvad, et vältida võimalikku uut küberrünnakut (Jürisaar, 2019). Saksamaal läbiviidud uuringus (UMG Institut, 2007) selgus, et vähem õpetajatest ohvreid tundsid end haigena, puuduti töölt ja vahetati töökohta. Soov töölt lahkuda (23%) oli vastuseks ka Cassidy jt (2014) uuringus. Õpetajate on esinenud küberkiusamisega seoses ka füüsilise tervise probleeme (23%), näiteks higistamist, peavalu ja kõhuvalu (Cassidy *et al.*, 2014). Kopecký ja Szotkowski (2017) läbi viidud uuringust selgus, et õpetajad tundsid peale küberagressiooni või küberkiusamise kogemist füüsilise ja käitumusliku tagajärjena kõige sagedamini unehäireid (17,14% meestest ja 18,75% naistest), keskendumisraskuseid (14,08% meestest ja 13,90% naistest) ja peavalu (10,33% meestest ja 12,60% naistest). Eestis (Jürisaar, 2019) läbi viidud uuringus selgus, et küberkiusamist kogunud õpetajad kogesid nutma puhkemist, unehäireid, töömotivatsiooni langust, töölt lahkumist ning konflikte pereelus.

Küberkiusamine võib mõjutada õpetaja emotsionaalselt tervist, mis tähendab, et kui õpetaja on langenud küberkiusamise ohvriks, siis võivad tal kaasneda vaimse tervise probleemid (Cassidy *et al.*, 2014; Jürisaar, 2019; Kopecký & Szotkowski, 2017). Näiteks Cassidy jt (2014) uuringus selgus, et 38% uuritavatest kogesid pärast küberkiusamise kogemist vaimseid terviseprobleeme, milleks olid depressioon ja ärevus. Sheikh jt uuringus 2020. aastal osales 200 õpetajat (83 meest ja 117 naist), kes olid õpetajaametis ning andnud Covid-19 pandeemia ajal veebitunde. Uuringus püüti selgitada välja osalevate õpetajate depressiooni tase ning selgus, et 66,5% uuritavatest õpetajatest esines Covid-19 pandeemia perioodil depressiooni. Sellest uurimusest (Sheikh, 2020) tuli välja, et depressiooni kõrval esines ka stressi, mis võib tuua kaasa tagajärgi õpetaja vaimsele tervisele, mõjutades õpetaja igapäevaelu ning koolis töötamist. Stressi kestus sõltub enamasti sellest, kui palju õpetaja peab kokku puutuma pärast küberkiusamist konfliktis osalenud õpilastega ning see võib süveneda eriti siis, kui suhted õpilastega on klassiruumis pingelised (Jürisaar, 2019).

Tšehhis läbiviidud uuringus tundsid osalejad emotsionaalse mõjuna kõige enam viha (26,43% meestest ja 19,21% naistest), kurbust (9,62% meestest ja 11,25% naistest) ja ebakindlust (10,11% meestest ja 10,61% naistest). Seega tunnevad ohvrid ennast peale küberkiusamise kogemist tihti ebakindlalt ja võivad reageerida juhtunule vihaga (UMG Institut, 2007). Samas võib tekkida küberkiusamise kogemise järel õpetajal ebakindluse tagajärjel ka see, et õpetaja hakkab ennast pidevalt analüüsima, sest on hirm, et küberkiusamine võib korduda või hirm, et klassis liikudes tehakse neist salaja fotosid või

filmitakse (Jürisaar, 2019). Harvemini tundsid ohvrid töövõimetust või pikaajalist haigust (Jürisaar, 2019; UMG Institut, 2007). Kopecský ja Szotkowski (2017) uurimus näitas, et mida rohkem õpetaja küberkiusamist koges, seda suuremad olid ka küberkiusamise tagajärjed õpetajale. Jürisaare (2019) uurimuse tulemused näitasid, et ka ühekordsel küberkiusamisel võivad olla tagajärjed õpetaja eraelule, näiteks muutuvad peresuhted pingeliseks ja närviliseks ning õpetaja ei saa rahulikult veeta aega oma perega, kuna mõtted on pidevalt küberkiusamise konfliktil (Jürisaar, 2019).

Koroonaviiruse levik ja distantsõppe periood on suurendanud õpetajate ja õpilaste kübermaailmas toimuvat suhtlust. Muutunud olukorras on oluline teada, kui sageli, millisel viisil ning millistes keskkondades õpetajad küberkiusamist kogevad. Kuna õpetaja vaimne kui ka füüsiline tervis mõjutab otseselt seda, kuidas ta koolikeskkonnas toime tuleb, siis on oluline teada, millised on küberkiusamise tagajärjed õpetaja emotsionaalsele, füüsilisele ja käitumuslikule heaolule, et nende kogemust paremini mõista ning neid igakülgset toetada. Seega on bakalaureusetöö eesmärk välja selgitada, millised on Tartumaa koolide õpetajate kogemused õpilastepoolse küberkiusamisega ning kuidas nad hindavad küberkiusamise kogemise kontekstis oma emotsionaalset, füüsilist ja käitumuslikku heaolu.

1. Kui suur osa uuritavatest õpetajatest on enda hinnangul kogenud õpilastepoolset küberkiusamist ning millised õpetaja karakteristikud on sellega seotud?
2. Milliseid küberkiusamise liike on õpetajate hinnangul õpilased nende vastu suunatud küberkiusamise teostamiseks kasutanud?
3. Millistes keskkondades kogevad õpetajad enda hinnangul õpilastepoolset küberkiusamist?
4. Milliseid emotsionaalseid, füüsilisi ja käitumuslikke tagajärgi õpilaste poolt küberkiusatud õpetajad enda hinnangul kogevad?

2. Metoodika

2.1 Valim

Bakalaureusetöö uuritavad õpetajad valiti mugavusvalimi põhimõttel Tartu linna ja Tartu maakonna üldhariduskoolide õpetajate seast. Välja jäeti Tartu linna ja Tartu maakonna erakoolid, hariduslike erivajadustega laste koolid ja vene õppekeelega koolid. Küsimustik saadeti kokku 38 koolile, millest 16 oli linnakoolid ja 22 maakonna koolid. Kokku sai küsimustiku 1407 õpetajat ning sellele vastas 166 õpetajat. Vastanutest 88,6% (N=147) olid

naised ja 11,4% (N=19) mehed. Uuringus osalenud õpetajate keskmine vanus oli 43,5 (SD=12,735). Vastanud õpetajatest 52,4% oli töötanud õpetajana 16 ja enam aastat, 22,9% 6-15 aastat ja 24,7% 0-5 aastat.

Uuringus osalejatelt küsiti kui palju nad veedavad aega internetis ning milliseid keskkondi kasutavad, millest selgus, et 56% õpetajatest veedab internetis 3-5 tundi päevas, 31,3% kuus ja enam tundi ning 12,7% 0-2 tundi. Keskkondadest kasutavad õpetajad e-posti (99,4%), kiirsõnumeid (89,8%), pilveteenuseid (84,3%), suhtlusvõrgustikke (82,5%), e-õppeteenuseid (79,5%) ja videokeskkondi (75,3).

2.2 Andmekogumine

Andmete kogumiseks koostati Google Forms keskkonnas küsimustik (vt Lisa 1), millega koguti andmed ajavahemikul detsember 2021 kuni jaanuar 2022. Küsimustikku koostades jälgiti ka hea teadustava, mis tähendab, et vastamine oli õpetajate jaoks vabatahtlik ja anonüümne ning seda rõhutati õpetajatele küsimustiku sissejuhatuses (Hea teadustava, 2017). Google Formis koostatud küsimustik andis õpetajatele valikuvabaduse millal küsimustikule vastata ning sellega seoses said töö autorid andmeid koguda sõltumata kellaajast.

Küsimustiku koostamisel võeti eeskuju Tšehhis Kopecký ja Szotkowski (2016) uuringus kasutatud küsimustikust. Selleks kontakteeruti küsimustiku autoritega ning küsiti luba küsimustiku kasutamiseks ning kohandamiseks bakalaureusetöö eesmärgile ja uurimisküsimustele vastavaks. Bakalaureusetöö autorid tõlkisid küsimustiku. Tõlkimise protsessi käigus toimusid bakalaureusetöö autorite omavahelised arutelud tõlgete asjakohasuse ja sobivuse osas. Lisaks võeti veelkord ühendust ka ühe küsimustiku autoriga ning uuriti, kas küsimused ja vastusevariandid on õigesti tõlgendatud ning tõlgitud. Küsimustiku tõlkimise ja kohandamise käigus jäeti Kopecký ja Szotkowski (2016) küsimustikust välja küsimused, mis ei olnud bakalaureusetöö eesmärgiga seotud (näiteks toimetulekustrateegiad). Muudeti ning täiendati ka osade küsimuste vastusevariante (näiteks lisati üheksanda küsimuse juurde meeme puudutav väide). Kuna osade küsimuste puhul muudeti skaalat (nimetuste skaala asemel järjestikiskaala), siis otsustati väited esitada tabeli kujul (nt küsimused 9–11).

Küsimustik koosnes kolmest osast. Esimeses osas olid küsimused taustaandmete ning õpetajate informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia kasutamise kohta. Teises osas olid küsimused, mis keskendusid õpetajate kokkupuutele küberkiusamisele küberkiusamise liikide ja vahendite kontekstis. Kolmandas osas olid küsimused, mis puudutasid õpetajate

emotsionaalset, füüsilist ja käitumusliku heaoluga küberkiusamise kogemise kontekstis. Küsimustiku sisemise kooskõla hindamiseks arvutati Cronbach'i alfa. Kolmandas osas on emotsioonide ($\alpha=0,952$) ja füüsiliste ($\alpha=0,932$) tundmuste reliaablus väga hea. Käitumuslike tundmuste reliaablus on hea ($\alpha=0,808$).

Küsimustiku valiidsuse tagamise eesmärgil anti küsimustik ülevaatamiseks ja täitmiseks ühele õpetajale. Eesmärk oli välja selgitada, kas küsimused on arusaadavalt sõnastatud ja küsimustiku ülesehitus loogiline. Tagasiside põhjal tehti küsimustikus mõned muudatused. Näiteks sageduste vahemikud muudeti kitsamaks, vähendati valikvastuseid ja muudeti küsimuste sõnastust. Küsimustikule paluti esmalt vastata kahel õpetajal, et välja selgitada, kas küsimustiku täitmisega esineb probleeme. Küsimustikku täitnud õpetajate tagasiside põhjal toodi välja küsimused, mille sõnastus vajab parendust ning nende tagasiside põhjal tehti küsimuste sõnastustes muudatusi.

Tartu linna koolidele küsimustiku saatmiseks selgitati Tartu linna kodulehelt välja Tartu koolide ja direktorite nimed. Seejärel võeti iga kooli kodulehelt direktorite elektronposti aadress ning saadeti e-kiri küsimustikuga Tartu linna üldhariduskoolide direktoritele (kokku 16 Tartu linna kooli direktorile). E-kiri sisaldas uurimust tutvustavat kaaskirja ning selles paluti küsimustikku jagada oma kooli õpetajatega. Kuna vastamisaktiivsus oli madal, siis otsustati saata e-kiri küsimustikuga otse õpetajatele (14-st Tartu linna koolist), kelle elektronposti aadressid saadi samuti kooli kodulehekülgedelt. Tartu linna õpetajatele saadeti korduskiri uuringus osalemiseks kaks nädalat hiljem. Ka see ei andnud piisavalt hulga vastajaid ning seega otsustati uuringusse kaasata Tartu maakonna koolide õpetajad (22-st Tartu maakonna koolist), kelle elektronposti aadressid saadi kooli kodulehelt. Tartu maakonna õpetajatele saadeti korduskiri uuringus osalemiseks nädal aega hiljem. Välja jäid need koolid, kelle direktoritelt tuli kiri, et ei soovita õpetajatele kirja edastada suurenenud töökoormuse tõttu ning ka need õpetajad, kelle elektronposti aadressid polnud kodulehelt leitavad. Samuti ei saadatud kirja nendele koolidele, kelle kodulehel oli kirjas, et elektronposti aadresside kopeerimine masspostitusteks ei ole lubatud.

2.3 Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutati kvantitatiivseid meetodeid, täpsemalt kirjeldavat ja järleavat statistika. Google Formsi keskkonnast saadud andmetabel kanti üle abil viidi MS Exceli tabelisse, kus toimus andmefaili korrastamine ning andmete kodeerimine (sõnalised väärtused asendati numbriliste väärtustega). Edasiseks andmeanalüüsiks kasutati programmi

IBM SPSS Statistics 28.0. Andmete kirjeldamiseks telliti sagedustabeleid, leiti aritmeetilisi keskmisi ja standardhälbeid. Selleks, et välja selgitada, milliste liikidega ning millistes keskkondades toimub õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamine kõige sagedamini viidi läbi võrdlusanalüüs. Kuna tegemist oli ordinaalskaala olevate tunnuste ning mittepaarisvalimiga, siis kasutati selleks Wilcoxon'i astakmärgitesti. Seoste leidmiseks kasutati Spearmani astakkorrelatsiooni, sest seostatavatest tunnustest oli vähemalt üks ordinaalskaala.

3. Tulemused

Esimene uurimisküsimus puudutas õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamise levimust ning seda, mis küberkiusatud õpetajat iseloomustab. Uurimisküsimusele vastamiseks kasutati kirjeldavat ja järeldavat statistikat. Õpilaste poolt küberkiusatud õpetajateks loeti need õpetajad, kes olid viimase 12 kuu jooksul ja/või rohkem kui 12 kuud tagasi kogenud korduvat küberkiusamist. Osad neist õpetajatest olid lisaks korduva küberkiusamise kogenud lisaks veel ka ühekordset või ühekordseid rünnakuid viimase 12 kuu jooksul ja/või rohkem kui 12 kuud tagasi. Lisaks loeti küberkiusatus õpetajateks need, kes olid viimase 12 kuu jooksul kogenud mitut ühekordset rünnakut või rohkem kui 12 kuud tagasi kogenud mitut ühekordset rünnakut. Küberkiusatud õpetajaks ei loetud neid, kes olid kogenud ühekordset rünnakut viimase 12 kuu jooksul või ühekordset rünnakut rohkem kui 12 kuud tagasi või nende kahe juhtumite kombinatsioone. Selliste kriteeriumite alusel osutus õpilaste poolt küberkiusatuks 49 õpetajat (30%). Nendest 41 (83,7%) olid naised ja 8 mehed (16,3%). Keskmine õpilaste poolt küberkiusatud õpetaja oli 41 aastat vana ($SD=12,72$). Küberkiusatud õpetaja minimaalne vanus oli 22 ja maksimaalne vanus 67 eluaastat. Andmeanalüüsi käigus uuriti seost küberkiusamise sageduse ja küberkiusatud õpetajate vanuse, tööstaaži ja internetis veedetud aja vahel. Selgus, et küberkiusamise sageduse ja õpetajate tööstaaži vahel esineb statistiliselt oluline negatiivne mõõdukas seos ($\rho=-0,323$; $p<0,05$). See tähendab, et mida lühem oli õpetaja tööstaaž, seda sagedamini õpetajaid enda hinnangul õpilaste poolt küberkiusati. Statistiliselt olulist seost ei leitud küberkiusamise sageduse ja õpetaja vanuse ($\rho=-0,263$; $p>0,05$) ning küberkiusamise sageduse ja internetis veedetud aja vahel ($\rho=0,148$; $p>0,05$).

Teine uurimisküsimus puudutas õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamise liike. Sellele uurimisküsimusele vastamiseks kasutati kirjeldavat ja järeldavat statistikat. Kirjeldava statistika tulemused liikide lõikes on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Küberkiusamise liigid, mida õpetajad kogesid seoses õpilastepoolse küberkiusamisega

LIIGID	kogenud kokku	
	N	%
hääriv helistamine	31	63,3
verbaalne rünnak internetis	23	46,9
ähvardamine, hirmutamine internetis/mobiiltelefonide vahendusel	19	38,8
loata kontole sisenemine (e-post, sotsiaalvõrgustikud)	15	30,6
foto levitamine	13	26,5
šantažeerimine internetis/mobiiltelefonide vahendusel	6	12,2
video levitamine	4	8,2
konto kasutamine ebamugavuste tekitamiseks	3	6,1
sotsiaalmeediasse võltsitud profiili tegemine	3	6,1
internetis meemi levitamine	3	6,1
helisalvestuse levitamine	1	2

Kaks õpetajat valisid selle küsimuse osas ka vastusevariandi muu. Selgituseks lisas üks õpetaja, et tema Wikipedia profiilile oli tehtud ebavajaliku ja solvava sisuga täiendusi ning teise õpetaja kohta oli levitatud internetis kuulujutte. Keskmiselt kogesid õpetajad õpilastepoolset küberkiusamist kolme liigi vahendusel (SD=1,46). Minimaalselt oli õpetajad kogenud küberkiusamist ühe liigiga ja maksimaalselt kaheksa erineva liigiga.

Kirjeldava statistika põhjal kerkisid esile viis küberkiusamise liiki. Järeldava statistikaga analüüsiti viit kirjeldava statistika põhjal kõige rohkem kasutatud küberkiusamise liiki, et teada saada, milliste liikidega toimub õpetajate küberkiusamist kõige rohkem. Seda kontrolliti Wilcoxon'i astakmäärgitestiga. Võrdlusanalüüsi tulemused on esitatud tabelis 3.

Tabel 3. Õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamiseks enim kasutatud liikide omavaheline võrdlus Wilcoxon'i astakmäärgitestiga

LIIK	hääriv helistamine	verbaalne rünnak internetis	ähvardamine, hirmutamine internetis/mobi iltelefonide vahendusel	loata kontole sisenemine (e-post, sotsiaalvõrg ustikud)	foto levitamine
hääriv helistamine	x	p>0,05	p<0,01	p<0,01	p<0,01
verbaalne rünnak internetis		x	p>0,05	p<0,05	p<0,01
ähvardamine, hirmutamine internetis/mo biiltelefonide vahendusel			x	p>0,05	p>0,05
loata kontole sisenemine (e-post, sotsiaalvõrgu stikud)				x	p>0,05
foto levitamine					x

Märkused: p<0,05 või p<0,01 - ilmnes statistiliselt oluline erinevus kahe küberkiusamise liigi vahel (märgistatud halli värviga); p>0,05 - kahe küberkiusamise liigi vahel statistiliselt olulist erinevust ei leitud

Tabelist 3 selgub, et häärivat helistamist kogeti statistiliselt oluliselt rohkem kui ähvardamist/hirmutamist interneti ja mobiiltelefoni vahendusel ($Z = -2,651$, $p < 0,01$), loata kontole sisenemist ($Z = -3,579$, $p < 0,01$) ja foto levitamist ($Z = -3,311$, $p < 0,01$). Verbaalselt rünnakut kogeti sagedamini kui loata kontole sisenemist ($Z = -2,309$, $p < 0,05$) ja fotode

levitamist ($Z = -2,309$, $p < 0,05$). Ülejäänud liikide võrdlemisel statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenud ($p > 0,05$).

Kolmas uurimisküsimus puudutas keskkondi, kus õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamine toimub. Kirjeldava statistika tulemused keskkondade lõikes on esitatud tabelis 4.

Tabel 4. Keskkonnad, kus õpetaja kogesid õpilastepoolset küberkiusamist

VAHEND	kogenud kokku	
	N	%
suhtlusvõrgustikud (näiteks Facebook, Instagram)	24	49
privaatne vestlus (näiteks Messenger, Skype, Watsapp)	18	36,7
tekstisõnumid	12	24,5
e-kirjad	11	22,4
videokeskkonnad	6	12,2
blogi, foorum, veebisait	4	8,2
fotode salvestusruum	0	0

Neli õpetajat valisid ka vastusevariandi muu, milleks pakkusid kolm õpetajat helistamist ja üks Google Meet-i keskkonda, mille kohta õpetaja täpsustas, et õpilased tekitasid õpetaja jaoks veebi keskkonnas ebamugavaid olukordi. Näiteks sähvivad taustapildid, vestluse akna kasutamine õppetööd mittepuudutavatel eesmärkidel, avatud Google Meetsi lingist on õpilased läinud salaja võõra klassi tunde vaatama. Minimaalselt ei kiusatud mitte ühegi vahendiga. Need võisid olla õpetajad, kes loetelust enda jaoks sobivat vastusevarianti ei leidnud ning ei täpsustanud ka avatud vastustes keskkonda, kus tema küberkiusamine toimus. Maksimaalselt olid õpetajad kogenud õpilaste poolset küberkiusamist neljas erinevas keskkonnas. Keskmiselt kogeti kiusamist kahes keskkonnas ($SD = 1,967$).

Kirjeldava statistika põhjal kerkisid esile seitse küberkiusamise keskkonda (tekstisõnumid, privaatne vestlus, e-kirjad, suhtlusvõrgustikud, blogi/foorum/veebisait, videokeskkonnad). Järeldava statistikaga analüüsiti nelja kirjeldava statistika põhjal kõige rohkem kasutatud küberkiusamise keskkonda, et teada saada, millistes neist toimub õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamist kõige sagedamini. Seda kontrolliti Wilcoxon'i astakmargitestiga. Võrdlusanalüüsi tulemused on esitatud tabelis 5.

Tabel 5. Õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamiseks enim kasutatud keskkondade omavaheline võrdlus Wilcoxon'i astakmargitestiga

VAHEND	suhtlusvõrgustikud (Facebook, Instagram)	privaatne vestlus (Messenger, Skype, WhatsApp)	tekstisõnumid	e-kirjad
suhtlusvõrgusti kud (Facebook, Instagram)	x	p>0,05	p<0,05	p<0,05
privaatne vestlus (Messenger, Skype, Watsapp)		x	p>0,05	p>0,05
tekstisõnumid			x	p>0,05
e-kirjad				x

Märkused: p<0,05 või p<0,01 - ilmnes statistiliselt oluline erinevus kahe küberkiusamise keskkonna vahel (märgistatud halli värviga); p>0,05 - kahe küberkiusamise keskkonna vahel statistiliselt olulist erinevust ei leitud

Tabelist 5 selgub, et suhtlusvõrgustikes (Facebook, Instagram) esines statistiliselt rohkem õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamist kui tekstisõnumite ($Z=-2,433$, $p<0,05$) ja e-kirjade ($Z=-2,231$, $p<0,05$) vahendusel. Ülejäänud liikide võrdlemisel statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenu ($p>0,05$).

Neljas uurimisküsimus puudutas õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamist ning õpetajate füüsilist, emotsionaalset ja käitumuslikku heaolu. Kirjeldava statistika tulemused emotsioonide osas on esitatud tabelis 6. Tabelis pole välja toodud õpetajaid, kes üht või teist emotsiooni ei kogenu või valisid vastusevariandi ei oska öelda.

Tabel 6. Õpilastepoolset küberkiusamist kogunud õpetajate hinnangud emotsionaalsete tagajärgede kontekstis

EMOTSIOONID	kogenud harva või väga harva		kogenud sageli või väga sageli		KOGENUD KOKKU	
	N	%	N	%	N	%
ärevus	15	30,6	19	38,8	34	69,4
ebakindlus	12	24,5	21	42,8	33	67,3
kurbus	9	18,3	19	38,8	28	57,1
kohmetus	13	26,5	14	28,5	27	55
usaldamatus teiste inimeste suhtes	12	24,5	14	28,6	26	53,1
hirm	11	22,4	11	22,4	22	44,8
piinlikkus	10	20,4	11	22,4	21	42,8
enesesüüdistamine	11	22,4	8	16,3	19	38,7
üksildus	10	20,4	8	16,3	18	36,7
vastumeelsus tööle mineku suhtes	7	14,3	9	18,4	16	32,7
raev	12	24,5	4	8,1	16	32,6

Keskmiselt kogeti viit erinevat emotsiooni ($SD=4,242$). Minimaalselt ei kogunud õpetajad õpilastepoolse küberkiusamisega ühtegi emotsiooni ja maksimaalselt kogeti 11 erinevat emotsiooni. Kirjeldava statistika põhjal protsentuaalselt kogeti kõige rohkem ärevust (69,4%, $N=34$) ja kõige vähem raevu (32,6%, $N=16$). Seoseanalüüsiga kontrolliti seost küberkiusamise sageduse ja emotsioonide esinemise sageduse vahel õpetajate hinnangute põhjal. Ilmnes statistiliselt oluline positiivne mõõdukas seos ($\rho=0,429$; $p<0,01$), mis tähendab, et mida rohkem kogeti küberkiusamist, seda sagedamini kogeti erinevaid emotsioone. Seoseanalüüsi põhjal ei ilmenud õpetaja tööstaaži ja emotsioonide kogemise sageduse vahel statistiliselt olulist seost ($\rho=-0,086$; $p>0,05$), samuti ei esinenud statistiliselt

olulist seost ka õpetajate vanuse ja emotsioonide kogemise sageduse vahel ($\rho=-0,116$; $p>0,05$).

Kirjeldava statistika tulemused füüsilises ja käitumuslike tagajärgede aspektis on esitatud tabelis 7. Tabelis pole välja toodud õpetajaid, kes üht või teist kirjeldatud nähtust ei kogenud või valisid vastusevariandi ei oska öelda.

Tabel 7. Õpilastepoolset küberkiusamist kogenud õpetajate hinnangud füüsiliste ja käitumuslike tagajärgede kontekstis

FÜÜSILINE VÕI KÄITUMUSLIK TAGAJÄRG	kogenud harva või väga harva		kogenud sageli või väga sageli		KOGENUD KOKKU	
	N	%	N	%	N	%
unehäired	7	14,3	15	30,6	22	44,9
peavalu	12	24,5	10	20,4	22	44,9
nutma puhkemine	11	22,4	9	18,4	20	40,8
lihaspinged	8	16,3	8	16,3	16	32,6
immuunsuse nõrgenemine	7	14,3	9	18,3	16	32,6
kõhuvalu	8	16,4	4	8,1	12	24,5
konfliktid kodus/pereelus	6	12,2	8	16,3	14	28,5
keskendumisvõime langus	4	8,1	11	22,4	15	30,5
konfliktid tööl	7	14,3	4	8,1	11	22,4
enesevigastamine	6	12,2	0	0	6	12,2
suitsiidne käitumine	4	8,2	1	2	5	10,2

Keskmiselt kogeti nelja erinevat füüsilist või käitumuslikku tagajärge õpilastepoolse küberkiusamisega seoses ($SD=3,999$). Minimaalselt õpetajad ei kogenud mitte ühtegi õpilastepoolse küberkiusamisega füüsilist ja käitumuslikku tagajärge ja maksimaalselt kogeti üksteist füüsilist ja käitumuslikku tagajärge. Kirjeldava statistika põhjal protsentuaalselt kogeti kõige rohkem unehäireid (44,9%, $N=22$) ja peavalu (44,9%, $N=22$) ja kõige vähem suitsiidset käitumist (10,2%, $N=5$). Seoseanalüüsiga kontrolliti seost küberkiusamise sageduse ja füüsiliste ning käitumuslike tagajärgede esinemissageduse vahel õpetajate hinnangute põhjal. Ilmnes statistiliselt oluline positiivne mõõdukas seos ($\rho=0,458$; $p<0,01$), mis tähendab, et mida rohkem õpetajad kogesid küberkiusamist, seda sagedamini kogesid õpetajad enda hinnangul ka tagajärgi oma füüsilisele ja käitumuslikule heaolule. Seoseanalüüsiga ei ilmnunud statistiliselt olulist seost tööstaaži ja füüsiliste või käitumuslike tagajärgede vahel ($\rho=-0,053$; $p>0,05$), samuti ei leitud seost vanuse ja füüsiliste või käitumuslike tagajärgede vahel ($\rho=-0,064$; $p>0,05$).

4. Arutelu

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, millised on Tartumaa koolide õpetajate kogemused õpilastepoolse küberkiusamisega ning kuidas nad hindavad küberkiusamise kogemise kontekstis oma füüsilist, emotsionaalset ja käitumuslikku heaolu.

Esimese uurimisküsimuse raames sooviti teada kui suur osa uuritavatest õpetajatest on enda hinnangul kogenud õpilastepoolset küberkiusamist ning millised õpetaja karakteristikud on sellega seotud. Uurimistulemustest selgus, et uuritavatest õpetajatest 30% on kogenud õpilastepoolset küberkiusamist. Eestis aastal 2014 läbiviidud uuringus selgus, et 22% õpetajatest on kogenud küberkiusamist ja Tšehhis läbiviidud uuringus (Kopecký ja Szotkowsk, 2017) selgus, et 21,7% õpetajatest on kogenud küberkiusamist. Antud bakalaureusetöös selgus, et mida väiksem on õpetajate tööstaaž, seda sagedamini kogetakse küberkiusamist. Algajad õpetajad võivad olla õpilastega suhtlemisel julgemad ja/või kübermaailmas aktiivsemad internetikasutajad, mistõttu võib neil olla suurem võimalus langeda küberkiusamise ohvriks. Seda oletust võiks kontrollida edasistes uurimustes. Algajad õpetajad kogevad distsipliiniprobleeme, millega võib olla neil keeruline toime tulla (Buchtová *et al.*, 2015) ning võib oletada, et see võib edasi kanduda ka kübermaailma. Samas oli tulemuste põhjal näha, et kiusamist kogenud õpetaja maksimaalne vanus oli 67 aastat. See

võib viidata sellele, et kübermaailmas toimuva suhtluse ja käitumise kohta vajavad koolitusi erineva õpetamiskogemuse ja erinevas vanusegrupis olevad õpetajad.

Teiseks uurimisküsimuseks oli välja selgitada milliseid küberkiusamise liike on õpetajate hinnangul õpilased nende vastu suunatud küberkiusamise teostamiseks kasutanud. Peamiselt kogesid õpetajad õpilastepoolset küberkiusamist häiriva helistamise, internetis verbaalse rünnaku, ähvardamist/hirmutamist internetis/mobiiltelefonide vahendusel või sotsiaalmeedia kontole loata sisenemise teel. Võrdlemisel kerkis enim esile häiriv helistamine ning seejärel verbaalne rünnak internetis. Varasemad uuringud on näidanud sarnaselt, et õpetajad kogevad küberkiusamist sageli häiriva helistamise teel (Kopecký & Szotkowski, 2017; Paal, 2014). Helistamist võivad õpilased küberkiusamiseks sageli kasutada, kuna õpetajate telefoninumbrid on tänapäeval kättesaadavamad. Näiteks lisavad inimesed sotsiaalmeedia kontodele oma telefoninumbreid. Koroonaviiruse leviku ja distantsõppe tingimustest võisid õpetajad kiire kontakti saamise eesmärgil veel enam oma telefoninumbrit õpilastele ja lapsevanematele jagada. Seega peab õpetajaid teadvustama, millised ohud võivad kaasneda telefoninumbri avalikustamise ja jagamisega. Õpetajad võiksid õpilaste ja lastevanematega kokku leppida reeglid selles osas, mis kellaajal ja põhjustel on õigustatud õpetajale helistamine. Lisaks selgus bakalaureusetöö tulemustest, et õpetajad kogevad küberkiusamist sageli ka internetis verbaalse rünnaku teel ja ähvardamise/hirmutamisega mobiiltelefonide ja interneti vahendusel. Tänapäeval saab teiste inimestega internetis kergesti kontakteeruda või erinevate postituste all oma arvamust avaldada (Sullivan, 2011). Paraku annab see ka võimaluse verbaalseks rünnakuks. Just kergesti kontakteerumine ja lihtsus anonüümselt oma arvamust avaldada on põhjus, miks kasutatakse küberkiusamiseks sageli verbaalset rünnakut. Ühe liigina kerkis esile lisaks ka loata kontodele sisenemine (e-post, sotsiaalvõrgustikud). Seda on täheldatud ka varasemates uurimustes (Jürisaar, 2019; Kopecký & Szotkowski, 2017). Selle küberkiusamise liigid kontekstis on oluline rõhutada turvalise internetikasutuse teematikat nii kooli tasandil kui ka erinevatel koolitustel. Näiteks, millised on turvalised paroolid ning kuidas kasutada avalikke arvuteid (automaatse sisselogimise ohud, kontolt välja logimata jätmise ohud, allalaaditud failid kustutamine).

Kolmandaks uurimisküsimuseks oli välja selgitada millistes keskkondades kogevad õpetajad enda hinnangul õpilastepoolset küberkiusamist. Õpetajad kogesid küberkiusamist suhtlusvõrgustikes, privaatsete vestluste, tekstsõnumite ja e-kirjade vahendusel. Nende keskkondade võrdlemisel kerkis esile suhtlusvõrgustikes toimuv kiisamine. Ka Tšehhis läbi

viidud uuringus selgus, et õpetajad kogesid kõige enam küberkiusamist suhtlusvõrgustikes (Kopecký & Szotkowski, 2017). Mitmed uurijad leiavad, et sotsiaalvõrgustikes toimub küberkiusamine kõige sagedamini sellepärast, et need keskkonnad on populaarsed ning nendes toimub reaalselt info vahetamine kasutatav keskkond (Dhir *et al.*, 2020; Kowalski *et al.*, 2008; Sullivan, 2011). Ka käesolevas uurimuses osalenud õpetajad olid aktiivsed suhtlusportaalide kasutajad. Õpetajatel tuleks läbi mõelda, kuidas õpilastega kübermaailmas suhelda, näiteks kas ja millistel tingimustel siduda neid oma sotsiaalvõrgustike kontodega (näiteks Facebook, Instagram). Lisaks peaksid õpetajad kaaluma, millist informatsiooni nad endast sotsiaalmeedias levitavad ja millised on nende kontode privaatsussätted ehk millist informatsiooni kuvada kõigile interneti kasutajatele ning mida hoida kitsamas ringis (näiteks sõbrad ja/või pere). Kasulik oleks läbida koolitusi, kajastaks erinevates küberkeskkondades varitsevaid ohte ning kuidas end nende eest kaitsta. Kiirsõnumite ja e-kirjade osas on käesoleva uurimuse tulemused sarnased varasemate uurimustega. Saksamaal ja USA-s läbiviidud uuringutest selgus (Lipsett, 2009; UMG Institut, 2007), et õpetajad kogesid küberkiusamist kõige enam kiirsõnumite teel. Ka USA ja Kanada õpetajad ning õppejõud kogesid küberkiusamist e-kirjade vahendusel (Cassidy *et al.*, 2014; Lipsett, 2009). Samuti näitas taustandmete analüüs, et e-kirjad ja kiirsõnumid on vahendid, mida õpetajad kõige sagedamini kasutasid ning võib oletada, et seetõttu kogetakse ka nende vahendusel tihti küberkiusamist.

Neljandaks uurimisküsimuseks oli välja selgitada milliseid füüsilisi, emotsionaalseid ja käitumuslikke tagajärgi õpilaste poolt küberkiusatud õpetajad küberkiusamisega seoses enda hinnangul kogevad. Uuringus selgus kirjeldava statistika põhjal, et emotsionaalselt kogesid õpetajad kõige enam ärevust ja kõige vähem raevu. Ka USA-s läbiviidud uuringus, et õpetajad kogesid kõige enam ärevust (Cassidy *et al.*, 2014). Ärevus võib olla tingitud muretsemisest, et antud olukord võib korduda või sagedamini. Füüsilist ja käitumuslikku heaoluga seotud tundmustest kogeti kirjeldava statistika põhjal kõige enam unehäireid ja peavalu ning kõige vähem suitsiidset käitumist. Ka varasemad uuringud näitavad, et küberkiusamist kogevad õpetajad tunnevad peavalu ja unehäireid (Cassidy *et al.*, 2014; Jürisaar, 2019; Kopecký & Szotkowski, 2017). Unehäired võisid olla tingitud, et pidevalt mõeldi kogetud olukorrast ja magamatus võis tekitada peavalu. Uurimistulemused näitasid, et mida rohkem õpetajad kogesid küberkiusamist, seda sagedamini kogesid õpetajad enda hinnangul nii emotsionaalseid kui ka füüsilisi ja käitumuslikke tagajärgi oma heaolule. See on märk, et küberkiusamise probleemi ilmnemisel on vajalik kiire reageerimine ja

sekkumine, et vähendada tagajärgede ulatust ja tõsidust. Kooli juhtkond ja tugimeeskonnal peab kiireks sekkumiseks olema aga kindel tegevuskava või sekkumiskava. Sellise tegevuskava vajalikkust rõhutasid õpetajad ka Jürisaare (2019) uurimuses.

Käesoleva bakalaureusetöö küsimustik vajab kindlasti parandamist ja täiendamist, sest selle kitsaskohad ilmnesid nii andmete kogumise kui ka analüüsimise etapis. Andmekogumise etapis oli näha, et mõned õpetajad polnud aru saanud, kuidas küsimustikku tuleks täita. Seega pidid uurimistöö autorid peale tulemuste laekumist kõik vastused ühekaupa üle vaatama ning vajadusel korrigeerima. Selgemalt peaks küsimustiku sisulistes väidetes rõhutama õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamise temaatikat. Hetkel on küsimustikus see ainult pealkirjas, sissejuhatuses ning oli ka kaaskirjas. Teine võimalus olekski teemat käsitleda laiemalt ehk uurida näiteks ka lapsevanemate, kolleegide jne poolt õpetajate vastu suunatud küberkiusamist. Sellisel juhul peaks küsimustikku lisama ka küsimused küberkiusaja isiku kohta sarnaselt Kopecký ja Szotkowski (2017) uurimuses kasutatud küsimustikule. Samuti võiks küsimustikku lisada just Covid-19 ajal õpetamiseks kasutatud veebikeskkonnad (nt Zoomi, Google classroom jt). Kindlasti ei saa uurimistulemusi üldistada, kuna bakalaureusetöös kasutati mugavusvalimit ning vastamisaktiivsus oli madal.

Esialgne mõte küberagressiooni ja küberkiusamise eristamise osas ei saanud teoks. Uurimisprotsessi alguses tundus teoreetilisel tasandil küberagressiooni ja küberkiusamise eristamine lihtne, kuid hiljem erinevate uurimustulemustega tutvuma hakates mõistsid töö autorid, et väga raske on eristada, kas varasematest uurimustes uuriti konkreetselt küberagressiooni või küberkiusamist (nt Jürisaar, 2019; Paal, 2014). Mõisteid kasutati segamini ning mõnikord üksteise sünonüümidenä. Teiseks tuli ette ka bakalaureusetöö mahu piirang. Teemat võiks siiski uurida suurema mahulises uurimuses, mille raames saaks varasemate uurijatega teadusartiklites kasutatud terminoloogia selgitamiseks kontakteeruda.

Tänuõnad

Bakalaureusetöö autorid tänavad oma lõputöö juhendajat abi ning mitmekülgsete nõuannete eest. Samuti soovime tänada õpetajaid, kes olid nõus küsimustiku üle vaatama ning andsid oma hinnangu. Tänuõnad lähevad ka uuringus osalenud õpetajatele, kes olid nõus küsimustikku täitma. Suur tänu ka lähedastele sõpradele, kes olid valmis autoreid aitama ingliskeelse kokkuvõtte tõlkimisega.

Autorsuse kinnitus

Kinnitame, et oleme koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega. Bakalaureusetöö kokkuvõte, abstract, teoreetiline ülevaade, metoodika, tulemuste kirjutamine ja analüüs valmis töö autorite ühisel panusel.

Krislin Sarap

/allkirjastatud digitaalselt/

kuupäev 23.05.2022

Leanika Vattsar

/allkirjastatud digitaalselt/

kuupäev 23.05.2022

Kasutatud kirjandus

- Buchtová, T., Kučerová, L., Chudý, Š., Neumeister, P., Plischke, J., Petrová, J., & Vyhnálková, P. (2015). The Phenomenon of Discipline and Its Conception for Novice Teachers—A Discourse Analysis. *Creative Education, 6*(08), 711.
<https://doi.org/10.4236/ce.2015.68073>
- Cagirkan, B., & Bilek, G. (2021). Cyberbullying among Turkish high school students. *Scandinavian journal of psychology, 62*(4), 608-616.
<https://doi.org/10.1111/sjop.12720>
- Cassidy, W., Faucher, C., & Jackson, M. (2014). The dark side of the ivory tower: Cyberbullying of university faculty and teaching personnel. *Alberta Journal of Educational Research, 60*(2), 279-299. <https://doi.org/10.11575/ajer.v60i2.55807>
- Dehue, F., Bolman, C., & Vollink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *CyberPsychology & Behavior, 11*(2), 217-223.
<https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0008>
- DePaolis, K., & Williford, A. (2015). The nature and prevalence of cyber victimization among elementary school children. *In Child & Youth Care Forum, 44*(3), 377-393.
- Dhir, A., Kaur, P., & Rajala, R. (2020). Continued use of mobile instant messaging apps: A new perspective on theories of consumption, flow, and planned behavior. *Social Science Computer Review, 38*(2), 147-169.
<https://doi.org/10.1177/0894439318806853>
- Hea teadustava (2017).
https://www.eetika.ee/sites/default/files/www_ut/hea_teadustava_trukis.pdf
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant behavior, 29*(2), 129-156.
<https://doi.org/10.1080/01639620701457816>
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and Violent Behavior, 23*, 69-74.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.013>
- Jürisaar, K. (2019). *Õpetajate küberkiusamine õpilaste poolt: kiusatute tõlgendused ja kogemused*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Jürisaar, K., & Siibak, A. (2020). Teacher cyberbullying and possible interventions at school: a view of teachers experiencing student cyberbullying. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*.

- Estonian Journal of Education*, 8(2), 192-218.
<https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.08>
- Kopecký, K., & Szotkowski, R. (2017). Specifics of cyberbullying of teachers in Czech schools—a national research. *Informatics in Education*, 16(1), 103-119.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W. (2008). *Cyber Bullying: Bullying in the Digital Age*. Blackwell Publishing Ltd.
- Kutsekoda (2020). *Kutsestandardid: Õpetaja, tase 7*.
<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10824233>
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.
- Kyriacou, C., & Zuin, A. (2016). Cyberbullying of teachers by students on YouTube: challenging the image of teacher authority in the digital age. *Research Papers in Education*, 31(3), 255-273. <https://doi.org/10.1080/02671522.2015.1037337>
- Lipsett, A. (2009). Cyberbullying „affects 1 in 10 teachers”. *The Guardian*, 4.
- Macaulay, P. J., Betts, L. R., Stiller, J., & Kellezi, B. (2021). ‘The more public it is, the more severe it is’: teachers’ perceptions on the roles of publicity and severity in cyberbullying. *Research Papers in Education*, 36(6), 726-753.
<https://doi.org/10.1080/02671522.2020.1767183>
- McMahon, S.D., Espelage, D., Anderman, E.M., Lane, K.L., Reynolds, C., Brown, V., Jones, A., 2011. Violence directed against teachers: results from a national survey. *Psychology in the School*, 51(7), 753-766. <https://doi.org/10.1002/pits.21777>
- Menesini, E., & Nocentini, A. (2009). Cyberbullying definition and measurement: Some critical considerations. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 23–32.
- Menin, D., Guarini, A., Mameli, C., Skrzypiec, G., & Brighi, A. (2021). Was that (cyber) bullying? Investigating the operational definitions of bullying and cyberbullying from adolescents’ perspective. *International journal of clinical and health psychology*, 21(2), 100221. <https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2021.100221>
- Mladenović, M., Ošmjanski, V., & Stanković, S. V. (2021). Cyber-aggression, cyberbullying, and cyber-grooming: a survey and research challenges. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 54(1), 1-42. <https://doi.org/10.1145/3424246>
- Naruskov, K. (2009). *Küberkiusamine kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli näitel*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.

- Naruskov, K., Luik, P., Nocentini, A., & Menesini, E. (2012). Estonian students' perception and definition of cyberbullying. *Trames: journal of the humanities and social sciences*, 16(4), 323-343.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviours and definition in three European countries. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 20(2), 129-142. <https://doi.org/10.1375/ajgc.20.2.129>
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morit, J. Junger-Tas, D. Olweus., R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 7–27). London: Routledge.
- Paal, D. (2014). *Küberkiusamise levik õpetajate seas Tartumaa ja Viljandimaa õpetajate hinnanguil. Publitseerimata magistritöö*. Tartu Ülikool.
- Palladino, B. E., Menesini, E., Nocentini, A., Luik, P., Naruskov, K., Ucanok, Z., ... & Scheithauer, H. (2017). Perceived severity of cyberbullying: Differences and similarities across four countries. *Frontiers in psychology*, 8, 1524. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01524>
- Peter, I. K., & Petermann, F. (2018). Cyberbullying: A concept analysis of defining attributes and additional influencing factors. *Computers in human behavior*, 86, 350-366. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.05.013>
- Rao, T. S., Bansal, D., & Chandran, S. (2018). Cyberbullying: A virtual offense with real consequences. *Indian journal of psychiatry*, 60(1). https://doi.org/10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_147_18
- Reynolds, K., Kontostathis, A., & Edwards, L. (2011). Using machine learning to detect cyberbullying. In 2011 10th International Conference on Machine learning and applications and workshops 2, 241-244. <https://doi.org/10.1109/ICMLA.2011.152>
- Selkie, E. M., Fales, J. L., & Moreno, M. A. (2016). Cyberbullying prevalence among US middle and high school-aged adolescents: A systematic review and quality assessment. *Journal of Adolescent Health*, 58(2), 125-133. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2015.09.026>
- Sheikh, M. K., Chaudhry, N., & Ghogare, A. (2020). Depression in teachers due to cyberbullying who are working in covid-19 pandemic: A cross-sectional study. *International Journal of Current Research and Review*, 12(20), 98-102. <http://dx.doi.org/10.31782/IJCRR.2020.122015>
- Shutsko, A. (2020, July). User-generated short video content in social media. A case study of

- TikTok. In *International Conference on Human-Computer Interaction* (pp. 108-125).
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavian journal of psychology*, 49(2), 147-154.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Sullivan, K. (2011). *The Anti-Bullying Handbook*. Galway: National University of Ireland.
- Tanrikulu, I., & Erdur-Baker, Ö. (2021). Motives behind cyberbullying perpetration: a test of uses and gratifications theory. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(13-14).
<https://doi.org/10.1177/0886260518819882>
- UMG Institut (2007). *Cyber-Mobbing in Schulen Online-Befragung 2007 für GEW Hauptvorstand/Max-Traeger-Stiftung*.
https://www.gew.de/index.php?eID=dumpFile&t=f&f=24707&token=6b0c7c05b8ab7374b8201072beb2c48830d2b1fb&sdownload=&n=REPORT_CM2007.pdf
- Wang, C. W., Musumari, P. M., Techasrivichien, T., Suguimoto, S. P., Chan, C. C., Ono-Kihara, M., ... & Nakayama, T. (2019). “I felt angry, but I couldn’t do anything about it”: a qualitative study of cyberbullying among Taiwanese high school students. *BMC public health*, 19(1), 1-11.
<https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1186/s12889-019-7005-9>
- Watts, L. K., Wagner, J., Velasquez, B., & Behrens, P. I. (2017). Cyberbullying in higher education: A literature review. *Computers in Human Behavior*, 69, 268-274.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.12.038>
- Weimann, G., & Masri, N. (2020). Research note: spreading hate on TikTok. *Studies in conflict & terrorism*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1780027>
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Research press.

Lisad

Lisa 1. Küsimustik

Õpetajate kogemused õpilastepoolse küberagressiooni ja küberkiusamisega

Lugupeetud õpetaja!

Oleme Leanika Vattsar ja Krislin Sarap ning õpime Tartu Ülikoolis Loodus- ja reaalainete õpetamine põhikoolis õppekaval.

Meie uurimise teemaks on küberagressioon ja küberkiusamine. Küberagressioon on igasugune käitumine, mille eesmärgiks on elektrooniliste vahenditega kahjustada inimest või inimeste rühma, kes tajuvad selliseid rünnakuid solvavate, halvustavate ning soovimatutena. Küberkiusamiseks nimetatakse käitumist, mille eesmärk on ohvrit korduvalt ja tahtlikult agressiivse rünnakuga kahjustada elektroonilisi suhtlusvahendeid kasutades ning seejuures on ohvril end raske rünnakute eest kaitsta. Senised uurimused selles valdkonnas on keskendunud peamiselt õpilaste vahel toimuvale küberkiusamisele, vähem on uuritud õpilaste poolt õpetajate vastu suunatud küberagressiooni ja küberkiusamist. Meie eesmärk ongi välja selgitada õpetajate kogemused õpilastepoolse küberagressiooni ja küberkiusamisega ning õpetajate hinnangud oma füüsilise, emotsionaalse ja käitumuslikule heaolule seoses õpilastepoolse küberagressiooni ja küberkiusamise kogemisega.

Kasutame küsimustikuga kogutud andmeid uurimistöö eesmärgil ja vastajatele on tagatud anonüümsus. Kõik uuringu käigus kogutud andmed on konfidentsiaalsed. Küsimustikku täites ei ole oluline vastajal teha vahet küberagressioonil ja küberkiusamisel, seda analüüsivad autorid ise.

Palume Teil vastata alljärgnevatele küsimustele. Küsimustiku täitmine võtab aega umbes 10–15 minutit.

Aitäh!

Leanika Vattsar (leanikavattsar@hotmail.com)

Krislin Sarap (krislinsarap2@gmail.com)

Taustaandmed

1. Märkige oma vanus täisaastates.

2. Sugu

- mees
- naine

3. Märkige oma tööstaaži pikkus aastates. Märkige sobiv vastusevariant.

- 0–5
- 6-15
- 16 ja enam

4. Millises kooliastmes Te õpetate? Märkige kõik sobivad vastusevariandid.

- I kooliaste (1.-3. klass)
- II kooliaste (4.-6. klass)
- III kooliaste (7.-9. klass)
- gümnaasium (10.–12. klass)

Kokkupuude informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiaga

Kuna uuritav teema käsitleb suhtlemist kübermaailmas, siis esitame Teile kaks küsimust üldiste tegevuste kohta internetis.

5. Kui palju Te veedate keskmiselt päevas aega internetti kasutades (nii õppetöö kui ka õppetöö välisel ajal)?

- 0-2 tundi
- 3-5 tundi
- 6 ja enam tundi

6. Milliseid veebikeskkondi ja suhtlusvahendeid Te aktiivselt kasutate? Märkige kõik sobivad vastusevariandid, mida kasutate tööl või kodus.

- e-post
- kiirsõnumid (Messenger, Skype, WhatsApp, Viber jne)
- suhtlusvõrgustikud (Facebook, Instagram, Twitter, G + jne)
- avaliku arutelu foorumid
- videokeskkonnad (YouTube, Vimeo, TikTok jne)
- pilveteenused (Dropbox, Google Drive, OneDrive, iCloud jne)
- e-õppeteenused (Moodle, Opiq, e-koolikott jne)
- muu: _____

Kokkupuude küberagressiooni ja küberkiusamisega

Alljärgnevas tabelis on kirjeldatud olukorrad, mis olenevalt toimepaneja eesmärgist, ajalisest kestvusest ning mõjust inimesele, kelle vastu tegevus suunatud on, võivad liigituda küberagressiooniks või küberkiusamiseks.

Küberagressioon on igasugune käitumine, mille eesmärgiks on elektrooniliste vahenditega kahjustada inimest või inimeste rühma, kes tajuvad selliseid rünnakuid solvavate, halvustavate ning soovimatutena. Küberkiusamiseks nimetatakse käitumist, mille eesmärk on ohvrit korduvalt ja tahtlikult agressiivse rünnakuga kahjustada elektroonilisi suhtlusvahendeid kasutades ning seejuures on ohvril end raske rünnakute eest kaitsta.

7. Lugege väiteid ning märkige iga väite juurde, kas ja kui sageli olete kirjeldatud kogenud.

	ma ei ole seda kogenud	olen kogenud 1 kord rohkem kui 12 kuud tagasi	olen kogenud 2 või enam korda rohkem kui 12 kuud tagasi	olen kogenud 1 kord viimase 12 kuu jooksul	olen kogenud 2 või enam korda viimase 12 kuu jooksul
keegi ründas mind internetis verbaalselt ja kahjustas mind sellega (alandav, solvav, naeruvääristav või muul viisil verbaalselt häbistav postitus)					
keegi levitas internetis fotot, mille eesmärgiks oli mind alandada, naeruvääristada või muul viisil häbistada					
keegi levitas internetis videot, mille eesmärgiks oli mind alandada, naeruvääristada või muul viisil häbistada					
keegi levitas internetis helisalvestist, mille eesmärgiks oli mind alandada, naeruvääristada või muul viisil häbistada					
keegi ähvardas või hirmutas mind interneti või mobiiltelefonide					

vahendusel (kõned või sõnumid)					
keegi šantažeeris* mind internetis mobiiltelefonide vahendusel (kõned või sõnumid)					
keegi häiris mind helistamisega (nt korduv helistamine, helistamine õhtuti, helistamine pika perioodi vältel)					
keegi pääses ilma minu loata minu konto(de)le (nt e-post, sotsiaalvõrgustikud vms)					
keegi kuritarvitas minu kontot, et mind ebamugavasse olukorda panna (nt ahistas minu sõpru minu kontot kasutades)					
keegi tegi sotsiaalmeediasse minu nimelise võltsitud profiili					
keegi levitas internetis meemi**, mille eesmärgiks oli mind alandada, naeruvääristada või muul viisil häbistada					

*Šantažeerima tähendab väljapressima

** Internetimeem on pildist, piltidest või videost koosnev humoorikas, lihtne ja lööv kunstiteos.

Kui küsimuse nr 7 loetelus ei olnud Teie kogetud olukorda, siis võite selle kirjutada siia.

Märkige eelmises vastuses Teie enda poolt kirjeldatud olukorra sagedus.

- 1 kord rohkem kui 12 kuud tagasi
- 2 või enam korda rohkem kui 12 kuud tagasi
- 1 kord viimase 12 kuu jooksul
- 2 või enam korda viimase 12 kuu jooksul

8. Milliseid veebikeskkondi või suhtlusvahendeid on küsimuses 7 kirjeldatud olukordadeks kasutatud? Märki kõik sobiv vastusevariant iga vahendi/keskkonna juures.

	ma ei ole tabelis nr 7 mitte ühtegi olukorda kogenud	ei ole kasutatud	kasutatud 1 kord	kasutatud 2 või enam korda
tekstisõnumid (SMS-id)				
privaatne vestlus (Messenger, Skype, Viber, Whatsapp, Snapchat jne)				
e-kirjad				
suhtlusvõrgustikud (Facebook, Instagram, Twitter, Google+ jne)				
blogi, foorum või veebisait				
fotode salvestusruum (Google Drive jne)				
videokeskkonnad (Youtube, TikTok, Vimeo jne)				

Kui küsimuse nr 8 loetelus ei olnud Teie olukorras kasutatud veebikeskkonda või suhtlusvahendit, siis võite selle kirjutada siia.

Märkige eelmises vastuses Teie enda poolt lisatud veebikeskkonna või suhtlusvahendi kasutussagedus.

- on kasutatud 1 kord
- on kasutatud 2 või enam korda

9. Kas Teie hinnangul on Covid-19st tulenevalt distantsõppe perioodil (küsimuses 7) kirjeldatud olukorrad sagenenud?

- jah
- pigem jah
- ei oska öelda
- pigem ei
- ei

Hinnangud küberagressiooni ja küberkiusamise mõjule

10. Kas ja kui tihti tundsite küberagressiooni või küberkiusamist kogedes tabelis esitatud emotsioone? Märkige sobiv vastusevariant iga emotsiooni juures.

	ma ei ole tabelis nr 7 mitte ühtegi olukorda kogenud	väga sageli	sageli	harva	väga harva	mitte kunagi	ei oska öelda
raev							
kurbus							
ärevus							
ebakindlus							

kohmetus							
hirm							
enese süüdistamine							
vastumeelsus tööle mineku suhtes							
usaldamatus teiste inimeste suhtes							
üksildus							
piinlikkus							

Kui küsimus nr 10 loetelus ei olnud Teie kogetud emotsionaalset tundmust, siis võite selle kirjutada siia.

Märkige eelmises vastuses Teie enda poolt lisatud emotsiooni kogetu sagedus.

- väga sageli
- sageli
- harva
- väga harva

11. Kas ja kui tihti kogesite küberagressiooni või küberkiusamise ajal tabelis esitatud füsioloogilisi ja käitumuslikke tundmusi? Märkige sobiv vastusevariant iga füsioloogilise ja käitumusliku tundmuse juures.

	ma ei ole tabelis nr 7 mitte ühtegi olukorda kogenud	väga sageli	sageli	harva	väga harva	mitte kunagi	ei oska öelda

lihaspinged							
immuunsuse nõrgenemine							
peavalu							
kõhuvalu							
unehäired							
keskendumise võime langus							
nutma puhkamine							
konfliktid kodus/pereelus							
konfliktid tööl							
enesevigastamine							
suitsiidne käitumine							

Kui küsimus nr 11 loetelus ei olnud Teie kogetud füsioloogilisi või käitumuslikke tundmusi, siis võite selle kirjutada siia.

Märkige eelmises vastuses Teie enda poolt lisatud füsioloogilise või käitumusliku tundmuse sagedus.

- väga sageli
- sageli
- harva
- väga harva

12. Kui soovite täpsemalt kirjeldada, kuidas küberagressiooni või küberkiusamise kogemine Teid mõjutas, siis kirjutage see siia.

13. Kui Teil on ideid, kommentaare või ettepanekuid, siis kirjutage need siia.

Täname vastamast!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Meie, Krislin Sarap ja Leanika Vattsar,

1. anname Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Tartumaa õpetajate kogemused õpilastepoolse küberkiusamisega ning selle tagajärjed õpetajate emotsionaalsele, füüsilisele ja käitumuslikule heaolule“, mille juhendaja on Karin Naruskov, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
2. anname Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autoritele viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. oleme teadlikud, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autoritele;
4. kinnitame, et lihtlitsentsi andmisega ei riku me teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Krislin Sarap

23.05.2022

Leanika Vattsar

23.05.2022